

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 2 2016 | ÅRGÅNG 20

Bokförlaget THALES

LENA HALLDENIUS *Mary Wollstonecraft and Feminist Republicanism: Independence, Rights and the Experience of Unfreedom*, London: Pickering & Chatto Ltd 2015

LENA HALLDENIUS BOK om Mary Wollstonecrafts (1759–97) författarskap består av 175 tätskrivna sidor omgivna av blanka orangea pärmar och väger 431 gram. Men vem är den skriven för? Efter ett par kapitel kommer jag fram till att *Mary Wollstonecraft and Feminist Republicanism* nog är avsedd för andra experter på Wollstonecraft, trots eller snarare på grund av att Halldenius egentligen inte diskuterar andra tolkningar, utom på några få ställen (främst i kapitel 3 och 5). För det mesta förklarar Halldenius vad Wollstonecraft menade och en icke-expert som jag själv har inte tillräckligt med kunskap för att protestera. Å andra sidan sett är de flesta av *Tidskrift för politisk filosofi*s läsare inte heller experter på denna upplysningsfilosof och romanförfattare, så det får väl gå ändå.

Wollstonecraft brukar presenteras som en liberal tänkare och kritiseras för att vara icke-systematisk, men Halldenius läser henne som en republikan och lyckas med ambitionen att integrera Wollstonecrafts idéer om politik med hennes idéer om moral liksom med hennes skönlitterära verk. Vad det kostat Halldenius i antal sidor text att bortse ifrån, kan jag dock inte bedöma. Integreringen sker tack vare det republikanska frihetsbegreppet: en person är fri endast om hon inte är underordnad någon annans arbiträra makt, utan bara lyder under en fri stat, en republik, vars makt alltså är legitim (s. 2f.).¹ (Senare i boken, s. 23, ser förklaringen av begreppet annorlunda ut men denna verkar rimligast.) Enligt Halldenius implicerar rätten till frihet i den republikanska meningen formell jämlikhet och, åtminstone hos Wollstonecraft, substantiell jämlikhet. Förutom att följa de aktuella juridiska lagarna, förutsatt

att de är legitima, ska en person för att vara fri vägledas av sitt eget förnuft. Den som lever så lever moraliskt rätt.

Kravet på formell och substantiell jämlikhet betyder att både politisk och social underordning av individer eller grupper är moraliskt felaktig. Samhällets institutioner inklusive de privata, till exempel familjen, bör därför vara sådana att de inte leder till eller tillåter ekonomisk ojämlikhet, eftersom den som är ekonomiskt svag är beroende av och därmed underordnad den som är ekonomiskt starkare, även om det inte framgår vilken grad av substantiell jämlikhet som krävs. Statens uppgift är att försvara de svaga och deras rättigheter gentemot de starka: »the purpose of government is to protect the weak against natural inequality of power» (s. 41). Med andra ord är statens uppgift inte att skydda privategendomen och för övrigt vara så minimal som möjligt, så som liberaler från Locke till Lööf vill ha det, utan lagar är generell sett legitima om de verkar för rättvisa och mot underordning. Som Halldenius skriver, gör detta Wollstonecrafts idéer till en intressant alternativ teori om rättigheter, och jag hade gärna sett att den utvecklats mer.

Vidare ska alla (vuxna?) ha samma rättigheter och skyldigheter oavsett samhällsklass eller kön. Viktigast vid sidan av den naturliga rätten till frihet är rätten att utveckla och använda sitt förnuft, vilken inbegriper den substantiella möjligheten till eller förmågan att göra detta. (Wollstonecraft sägs skilja mellan rättighet och förmåga, »power», s. 48.) Moralisk utveckling kräver att man genomgår en ständig intellektuell utvecklingsprocess samtidigt som man är socialt involverad och verksam i världen. Den moraliska tillika fria personen förlitar sig på sitt förnuft, trots dess mänskligt bristfälliga karaktär, och handlar utifrån regeln att visa mänskligheten respekt: »Respect for mankind is a principle, not an inclination» (s. 81). Det är alltså inte frågan om spontan sympati men inte heller en attityd som man kan lägga sig till med. Ibland låter det som att principen att visa respekt för mänsklighet är frukten av rationell insikt à la Kant: »If you benefit another because you recognize this person as your equal, then you act morally» (s. 81). Men det är också fel. Att respektera mänskligheten är inte en norm eller

ens en meta-norm: »The principle of universal respect is not an independent feature of normativity. It is a predicate rather than a norm. Simply put, respect for mankind is the rational on which people who have acquired the right frame of mind will act» (s. 82). Principen som inte är en princip är alltså snarast ett karaktärsdrag en person bara kan uppnå efter stor ansträngning. Denna lite förvirrande förklaring gör att jag gärna hade sett en utredning om Wollstonecrafts förnuftsbegrepp.

Halldenius fokus är dock den dåtida kvinnans förnedring oavsett samhällsklass, nämligen att behöva rätta sig efter en annan persons – en mans – godtyckliga och kanske nyckfulla vilja. Också i de fall då mannen, fadern eller maken, tillåter kvinnan att göra som hon vill, är hon hans egendom och beroende av hans vilja. Han har den juridiska rätten att bestämma över henne. Denna självupplevda förnedring var förmodligen Wollstonecrafts starkaste drivkraft och gestaltas tydligt i de båda skönlitterära verken *Mary, a Fiction* (1788) och *The Wrongs of Women: or, Maria. A Fragment* (1798). Om jag förstått rätt är det mest originella med Halldenius bok just att hon lyckas integrera den så kallade levda erfarenheten i teorin; det kapitel där detta görs är också bokens språkligt och textmässigt bästa.

Wollstonecraft insåg att den levda erfarenheten, eller uppfostran om ni hellre vill, spelar roll för vilken karaktär en människa utvecklar, till exempel blir kvinnor som fostras till att bli beroende varelser mer eller mindre monstruösa, och enligt Halldenius illustreras detta i romanerna. Men stämmer det? De två huvudpersonerna, Wollstonecrafts alter egon Mary och Maria, undgår delvis det kvinnliga ödet. De är tänkande och intellektuellt självständiga kvinnor trots att de är gifta och formellt underordnade sina respektive män. Frågan är om bifigurerna är tillräckligt psykologiskt trovärdiga för att visa på den levda erfarenhetens betydelse. Wollstonecraft beskrivs dock som en tidig ståndpunktsfeminist som trodde att hon skulle nå sanningen genom att undersöka de icke-privilegerades erfarenheter.

Jag ska nu diskutera tre mer specifika problem eller snarare otydligheter som jag ser i Halldenius text. Den första är

förhållandet mellan moraliska och juridiska rättigheter; den andra är förhållandet mellan rättigheter och skyldigheter; och den tredje rör förhållandet mellan Wollstonecrafts uppfattning om moralen och hennes feminism.

1. Moraliska och juridiska rättigheter

SOM LÄSARE SKULLE jag önska att Halldenius hållit isär moraliska och juridiska rättigheter på ett tydligare sätt. Möjligen tycker hon att distinktionen är så självklar att den inte behöver nämnas och framförallt inte upprepas men det ställer till problem för läsaren. Vilken typ av rättigheter och skyldigheter handlar det om i följande citat?

Wollstonecraft logically conditions duties on rights, such that a denial of rights nullifies a person's duties... There are, in short, no duties to discuss or perform – and certainly not a duty to be virtuous – without a prior concession of rights. (s. 35)

Om Wollstonecraft gör rättigheter till ett villkor för skyldigheter i sin teori, är det förmodligen tal om moraliska rättigheter, de så kallat naturliga rättigheter som enligt Wollstonecraft ingår i människans »birthright». Men den som har moraliska rättigheter, har dem vare sig någon annan erkänner dem eller inte. Det är just det som är poängen med moraliska rättigheter och gör dem till argument för juridiska sådana.

På Wollstonecrafts tid hade kvinnor inte samma juridiska rättigheter som män men många sociala skyldigheter, till exempel att leende hålla sig i bakgrunden, vårda sitt utseende, föda barn och vara sin make trogen (inte alltför olikt idag). Men om vi med Wollstonecraft antar människors »birthright», så hade (och har) kvinnor samma *moraliska* rättigheter och skyldigheter som män. Däremot var det förmodligen psykologiskt svårt för många kvinnor att leva moraliskt i Wollstonecrafts mening, eftersom de inte uppfostrades till självständighet. Man kan också hålla med Wollstonecraft om att en konstitution är inkonsekvent, om den tillskriver kvinnor skyldigheter men inte rättigheter, och att de

sociala positioner kvinnor i hennes samtid var hänvisade till hindrade dem från att utvecklas till fria personer.

The point is political and moral. The ›constitution of civil society› makes women powerless [sic] by robbing them of their personhood, and thereby of their capacity to act as persons, that is freely. Women simply cannot access the original source of morality – natural personhood – from the artificial position they are propelled into by the oppressive constitution of society. (s. 86)

Men en konstitution kan varken försäkra moraliska skyldigheter, tillskriva moraliska rättigheter eller beröva någon hennes metafysiska status som person. Kanske ska vi läsa Halldenius som en kollega till mig föreslagit, nämligen som att en persons *moraliska* skyldigheter på något sätt går om intet ifall hennes moraliska rättigheter inte respekteras i praktiken. Då uppstår frågan om det är en bra tolkning? Jag tror snarare att Wollstonecraft är retorisk när hon påstår att kvinnor inte har några moraliska skyldigheter eller är personer, och att hennes uppfattning var att vi visserligen inte kan kräva av kvinnor att de ska vara fria och självständiga när de aldrig fått chansen – de är inte klandervärda – men precis som män borde kvinnor kämpa för att förvärva karaktärsdraget att visa respekt för mänskligheten.

2. Korrespondens mellan moraliska rättigheter och skyldigheter

ENLIGT HALLDENIUS ANSER Wollstonecraft att rättigheter *korresponderar* mot skyldigheter: »Deny a person her right to liberty and there is nothing for duties to correspond to, rendering them void» (s. 45). Men jag blir inte klar över om tanken är att en rättighet alltid motsvaras av en skyldighet, så att om X har rätt till Y, har Z skyldighet att inte hindra X från Y alternativt skyldighet att se till att X får Y, eller om tanken är att både rättigheter och skyldigheter förutsätter förnuft och därför korresponderar i meningen att om någon har det ena så har hon också det andra. För den första tolkningen talar »the natural and equal right to liberty»

(s. 40): om en person har rätt till X, så har alla personer rätt till X och därför begränsar en persons rättigheter de andras och tvärt om. Dessutom sägs det att allas rätt till X måste vara förenlig med samhällets fortlevnad: »There cannot be a right to X unless the continued existence is compatible with each person's rightful claim to X» (s. 44). Det sistnämnda är förstås problematiskt: om alla är i nöd samtidigt och har rätt att få hjälp, blir rättigheten tom och samhället går omkull.

För den andra tolkningen, att förnuft är ett nödvändigt och tillräckligt villkor för både rättigheter och skyldigheter, talar följande citat:

Either you grant that women have reason, in which case you are simply inconsistent if you deny women rights, or you can deny that women have reason, in which case you have to bite this bullet: ›Allowing this position, women have not any inherent rights to claim; and, by the same rule, their duties vanish, for rights and duties are inseparable›.² (s. 46)

Halldenius läser dessa rader som att »Wollstonecraft logically conditions duties on rights» (s. 35). En rimligare tolkning är att hon ser förnuftet som ett nödvändigt och tillräckligt villkor för både rättigheter och skyldigheter, varför den som har det ena också har det andra. Hur som helst finns det många som skulle likna Wollstonecrafts argument vid lösa skott. Man kan förneka att skyldigheter förutsätter ett utvecklat förnuft och anse att en kvinna har moraliska skyldigheter trots att hon inte är en (tillräckligt) förnuftig varelse. Det är inte ovanligt att resonerar så om barn. Wollstonecraft anser att vi inte kan förvänta oss att en kvinna samarbetar »unless she know why she ought to be virtuous? unless freedom strengthen her reason till she comprehend her duty and see in what manner it is connected with her real good?» (Wollstonecraft citerad i Halldenius, s. 46). Men detta förutsätter den radikala kärnan i Wollstonecrafts teori, nämligen att en person bör handla i enlighet med sitt förnuft och inte lyda någon annan herre, förutom den legitima staten. Om jag på allvar tror att det

vore bra för mig att kidnappa mina grannars barn, har jag då inte en skyldighet att låta bli? (Det är något med förnuftet och dygden som inte är helt utrett.)

3. Moralen implicerar feminismen

ENLIGT HALLDENIUS KAN Wollstonecraft inte anta att kvinnor och män har olika dygder och rättigheter, för då skulle hon inte kunna »grunda» sin moralteori i förnuftet.

It is necessary for her moral theory to deny that there is one set of virtues for women and another for men. If virtue and rightness were different things for different people, then morality would be relative, and she cannot have that since that would amount to founding morality on utility conceived as convenience. (s. 30)

Jag förstår detta med att grunda moralen i något som att det är förekomsten av detta något hos ett karaktärsdrag, en handling eller vad det nu gäller som gör att detsamma är dygdigt.

Men att relativisera moralen till kategori behöver inte innebära att den grundas i nyttan i den här aktuella meningen »convenience». För Jean Jacques Rousseau är det visserligen en fiffighet hos naturen att kvinnor och män är olika till både kropp och själ och därför kompletterar och bör komplettera varandra. Kanske kan man kalla det »convenience»? Men också en del feminister (till exempel Luce Irigaray) anser att kvinnor och män är olika och därför bör leva olika, åtminstone tills kvinnor fått påverka språk, kultur, vetenskap med mera i lika hög grad som män har gjort, för att kunna möta varandra som självständiga personer. Målet är alltså detsamma för dessa feminister som för Wollstonecraft men vägen dit är olika. För det andra är det inte självklart felaktigt att bygga moralen på nyttan. Fråga en utilitarist! För det tredje, slutligen, anser Wollstonecraft att endast förnuftiga varelser – personer – har rättigheter och skyldigheter, eftersom endast de kan inse att skyldighetens uppfyllande är förknippat med deras »real good». Då undrar man: vad är deras »real good»? Och är inte detta att skyldighetens uppfyllande leder till personens

»real good» att grunda moralen i nyttan? Men kanske inte i »convenience»?

Sammantaget tycker jag att Halldenius hade kunnat vara mer kritisk i sin rekonstruktion av Wollstonecrafts moraliska-politiska-fenomenologiska teori. Men den som är passionerad är okritisk gentemot objektet för passionen. Det ingår i paketet.

Trots detta uppfyller Halldenius sitt syfte: »I hope to show that Wollstonecraft's feminist republicanism is a political philosophy where the vindication of the status of women is integrated into a critical analysis of freedom, rights, experience, property and change» (s. 17). Ägande har jag inte nämnt men Wollstonecrafts uppfattning är att både rikedom och fattigdom korrumpierar karaktären; rikedom gör människor arroganta och fåfänga medan fattigdom gör dem inställsamma. Samhällsförändringar hoppas Wollstonecraft på men de ska inte ske så snabbt som i revolutionens Frankrike. Människorna hinner inte förändras i samma takt, utan resultatet blir att hierarkin ställs på ända. I Sverige och Danmark däremot, som Wollstonecraft besökte i mitten av 1790-talet, var »civilization very partial» och utvecklingen mot ett upplyst, jämlikt samhälle väldigt långsam (s. 106).

→

Åsa Carlson

Noter

1 Alla sidhänvisningar är till Halldenius (2015) *Mary Wollstonecraft and Feminist Republicanism: Independence, Rights and the Experience of Unfreedom*, London: Pickering & Chatto Ltd.

2 Citatet i citatet är från Mary Wollstonecraft (1792) *A Vindication of the Rights of Women*, så som det är återgivet av Halldenius.